

rényt vett igénybe, a csákyai darabok is számosak, a mocsikat egyelőre nem is tudtuk üveg alá szemlére kiállítani.

És nem csak sokaság, hanem a nyert darabok minősége tekintetéből is, nagyon örvendetesnek mondhatjuk a szaporodást.

Ha itt apróra le nem írom a legkitünőbb darabokat, egyfelől az az oka, hogy az ily leírás nem is férne a jelentés keretébe, másfelől az, hogy közelebbről tüzetes monographia fogja ismertetni e tárgyakat az egyeslet kiadványában.

A mi azonban legfontosabb, azt el nem hallgathatom, az t. i. hogy a közelebbről lefolyt évekhez képest az 1878-dik év azért mutat ily kiválóan gazdag gyarapodást, mivel az igazgató választmány beleegyezett, hogy a gyűjtemény gyarapítására szánt átalány egy részét egyenes ásatásokra és kutatásokra fordítsuk. Ez eljárás sokkal sikeresebbnek bizonyult, mint a vásárlás, és az ez úton nyert tárgyak tudományos becsét nagyban emeli az, hogy a lelhely biztosan tudva van. Az 1878-ki ásatásokat és kutatásokat Torma Károly úr eszközölte, jövőre is bírjuk ígéretét, hogy részt vesz ez irányban megindítandó munkálatainkban, a melyek színhelye a tett tudakozdások alapján a jövő tavaszra és őszre már ki is van nézve.

Hány darabból áll ma gyűjteményünk, e perczen határozottan megmondani lehetetlen. A rendezés miatt nem jutottunk az új szerzemények lajstromozása bevégezéseig a tél kezdetén. Most már tavasszal folytatjuk es rövid időn be is végezzük.

Finály.

Egyetemes philologiai közlöny. Szerkesztik dr. Heinrich G. és P. Thewrewk E. egyetemi tanárok. Harmadik évfolyam. 1879. Budapest (Knoll K. akad. könyvtárosnál) 1. füzet. Előfizetési ára egész évre 5 frt.

Az előttünk fekvő füzettel e folyóirat harmadik évfolyamát kezdi meg, illő tehát, hogy mi is szóljunk róla néhány szót.

E folyóiratot a budapesti egyetem tizennégy tanára indította meg azon czélből, hogy „mindazon nyelvek és irodalmak tanulmányának álljon rendelkezésre, melyeket az egyetemen s a középiskolában tanítanak, főleg mégis — a legnagyobb szükségét tartván szem előtt — a görög, latin, magyar, német és francia philológiának legyen ismerető és nyomozó segéde.“

Ezen eredetének megfelelőleg a folyóirat alig hozott két év alatt közleményt másoktól, mint a budapesti egyetem tanáraitól és a budapesti tanárképző intézet végzett vagy végző félben levő növendékeitől. Utóbbiaktól — elég jellemzően — főleg bírálatokat.

Mi lehet az oka annak, hogy mások távol tartják magukat? Határozott feleletet adni nem tudunk, de aligha nem abban rejlik e tartózkodás forrása, hogy a folyóiratot megindító tizennégy tanár magát elegendőnek tartván a folyóirat szellemi fentartására, szükségte-
lennek v. talán épen tekintélyén alulinak tartotta még másokat is fel-
szólítani a közreműködésre.

Különben a tényállás eddig nekik látszik igazat adni, a meny-
nyiben a folyóirat nem csak nem szünt meg, hanem terjedelemben és
külcsinben gyarapodva s a magy. tudományos akadémia pártolásában
is részesülve (a tizennégy alapítónak legalább fele akadémikus) elég
pontosan jelenik meg. A jövőt — vederemo!

A mi különben a folyóirat tartalmát illeti, a változatosságot s
ennek következtében az érdeklődés felkeltésére alkalmas voltát nem ta-
gadhatja meg senki. A mi ellen leginkább tehetünk kifogást, úgy az
eddig két évfolyamban mint az előttünk fekvő füzetben, az a bírálatok
és ismertetések nagyobb részének felületessége.

De hagyjuk az általános észrevételeket és lássuk az első füzet
tartalmát.

1—18. lapon. „Janus Pannonius életéhez és művei-
hez.“ Dr. Abel Jenő közzé tesz a bécsi udvari könyvtár egyik co-
dexéből öt levelet, u. m. Galeottus Martiusét Procopius olmüzi püs-
pökhöz, Procopiusét Galeottushoz. Janus Pannoniusét Procopiushoz és
Procopius válaszát erre, végre Galeottus költői levelét a még fiatal
Janus Pannoniushoz. Továbbá egy modenai codexből közli Franciscus
Durantus Fanensis költeményét Janus Pannoniushoz, a velencei Mar-
ciana codexből pedig 3 költeményt Baptista Guarinustól és 7-et Janus
Pannoniustól.

Valjon érdemes volt-e mind ezt egész terjedelmében közzé
tenni, ahhoz nézetünk szerint sok szó fér. Tény, hogy a tudomány fe-
lette kevés hasznát veszi.

18—30. lap. „Az ugor nyelvek elágazása.“ Marko-
vics Sándor kivonatot közöl dr. Budenz J. értekezéséből „Ueber
die Verzweigung der Ugrischen Sprachen“ mely Benfey ötven éves
doctor-jubileumának tiszteletére Göttingában jelent meg 1879.

Budenz az ugor alapnyelvet kétfelé ágaztatja, déli és északi ág-
ra. Az elsőhöz sorolja a cseremis, mordvin és finn nyelveket, az utób-
bihoz a lapp, votják, zürj, magyar, osztják és vogul nyelveket, még
pedig olyaténképen, hogy a magyar legközelebb esik a votják és zürj
nyelvekhez.

30—32. lap. „Variae lectiones“ P. Thewrewk Emil
XII—XVI. szám alatt közöl apró kritikai észrevételeket, melyekre Fes-
tus tanulmányozása alkalmából bukkan.

32—42. lap. „A görög világból.“ Vegyes közlemények az
új görög irodalom és művelődés köréből Téli I Ivántól. Először ismer-

teti Saripulos Miklóst és két művét (1865. és 1875-ből) s közli Saripulosnak sallangos phrasisba burkolt nagyon is kétséges nézetét a színházról, és elcsépett mondásait a közoktatásról. Julianról mondott ítéletét maga Téli czáfolja. A mi pedig Saripulos bírálatát Napoleon Julius Caesarjáról illeti, ha Téli csakugyan a lényeges pontokat emelte ki belőle, akkor az egész mű felette gyarló.

Ezután ismerteti az athéni archeologiai társaság jegyzőkönyvét 1877/8-ról, melyben igen érdekes adatokat találunk.

Említi azután Mausólas statistikai művét: *La Grèce à l'exposition universelle de Paris en 1878*. Didot Alfréd ajándékát a görög képviselőház könyvtárába, Bernadákis Gergely magyarázatait és kritikai jegyzeteit Plutarch párhuzamos életrajzaihoz, a nélkül azonban, hogy magunkat tájékozhatnók a mű értéke felől.

Legérdekesebbek az egész közleményben az irodalomtörténelmi adatok, melyeket Moraitinis Péter művéből „*La Grèce telle qu'elle est Athen 1877*“ vett.

42—51. lap. „Mészáros Ignác és Kártigámja.“ Dr. Heinrich Gusztáv az 1772-ben megjelent Kártigám eredetijét a Menander álnév alatt (Walther D. C.?) 1723-ban kiadott „*Der unvergleichlich schönen Türkin wundersame Lebens- und Liebes-Geschichte*“ című regényben mutatja ki. Kártigám jellemzését és Menander regényéhez való viszonyát legközelebbre igéri. Kártigám új kiadásban az Olesó könyvtárban fog megjelenni.

Közli ezután Heinrich a Mészáros életéről eddig ismert adatokat és még két művét, u. m. Moutier aszszonyinak... leveleit (1793), melynek valódi eredetijét szintén kimutatja és Magyar Szekretáriusát (1793).

A „Hazai Irodalom“ rovatban (51—74. lap) a következő ismeretések és bírálatok vannak:

a) Az új Petőfi-kiadás. Háhn Adolf kiemeli, hogy botrányos sajtóhibáktól csak ugy hemzseg. Fájdalom, mi is ezt tapasztaltuk, de a „teljes bűnlajstrom“ közlését, melyet a jövő füzetre ígér, elhagyni kérjük.

b) Szabó Károly, Régi magyar könyvtár. Dr. Heinrich G. mutatja be a megérdemelt dicsérettel; Szó szerint közli az előszó legnagyobb részét, és Fraknoi ismertetéséből (Magyar Könyvszemle 1878) a statistikai adatokat. Függetlenül ismerteti Fraknoi értekezése után a könyvtárlátkban felfedezett magyar őnyomatványok micumait.

c) A babylóniai amórák agádája. Dr. Bacher Vilmos értekezése a budapesti országos rabbi-képző intézet-értésítőjéből 1877/8. Dr. H. K. dieséri „a tudós alapon nyugvó tanulmány“, mely „széles tudományosságról, éles ítéletről és kombináló tehetségről tanuskodik.“

d) Horatius Fl. epistolái. Fordította Csalomjai. Csengeri János bírálata szerint a fordítás verselése gyarló, finomság nélkül való,

dőczögős, nyelvezete romlott, jegyzetei nagyon primitívek. Végül azt ajánlja bíráló, hogy a ki Horatius leveleit eredetiben nem olvashatja, inkább mondjon le azok olvasásáról vagy vegye elé az 1811. Kis János-féle fordítást rimes alexandrinusokban, de semmi esetre sem ezt. Egyet azonban nem értünk. Mit akar Csengeri mondani avval, hogy a közlött eredeti Csalomjainál „a legpragmaticusabb szöveg“? Vagy talán nincsen tisztában a szó jelentése felől?

e) Latin mondattan Bartal Antaltól és Malmosi Károlytól. Dr. Heinrich Károly áradozó és szószaporító ismertetésben magasztalja ezen mondattant, mint szerinte fontos és kitünő újítást, a mondattan-nak nem beszédrezsek, hanem Syntacticus kategóriák szerint való tárgyalását, szóval olyan művet, minővel még egy irodalom sem rendelkezik. Enynyi dicséret kíváncsiakká tett, s igyekezni fogunk legközelebről magunk is hozzá szólani.

f) Vida K. és Lévai J. görög-magyar és magyar-görög szótárát ismerteti meglehetősen hiányosan és felületesen Schill Salamon. A utóbbiról mi is hoztunk bírálatot. Eredményében elfogadjuk az ismertetést, hogy t. i. elhamarkodott és gyarló művekkel van dolgunk.

g) Kreszmárik J. A török népdalról. A szorgalmatos ismertetés Dr. Pozder Károlytól, dicséri mint beható tanulmányt és önálló kutatást.

h) Dr. Heinrich Gusztáv meglehetősen önhitten mutatja be két dolgozatát, u. m. „Bánkbán a német költészetben“ és „Bácsmegyeinek gyötrelmei.“ Ha Heinrich azt állítja, hogy ő „egészen új ösvényt nyit,“ akkor szerénytelenül túloz, s ha azt állítja, hogy az öt német Bánkbán közül eddig csak Grillparcer tragoediáját ismerték nálunk, a többieket ő „fedezte fel (!) és tárgyalta először,“ akkor téved és valótlan állít, mert péld. hogy egyébről hallgassak Hans Sachs Bánkbánját jóval Heinrich előtt méltatta volt előadásáiban Imre Sándor.

A „Külföldi Irodalom“ rovatban (75—79) Dr. Abel Jenő ismerteti felette hiányosan Rohdenak 1876-ban megjelent jeles művét „Der griechische Roman und seine Vorläufer“; Latkóczy Mihály pedig dicséri Stier Vorschule lateinischer Dichtung című művét, mely második kiadásban jelent meg.

A füzetet berekeszti sovány hazai könyvészet (79. 80. lap) Hellebrant Árpádtól.

S+s.

Dictionnaire des antiquités chrétiennes; par M. l'abbé Martigny. Paris Hachette et Cie, 1877. 1 nagy 8-r. kötet, XXV és 831 l. ára 20 franc (Kolozvárt 12 frt o. é.)

Bár mi véleményyt alakítunk is magunknak arról a befolyásról, a

melyet a keresztény vallás hívei az egész emberiséget felölelő és a hit által boldogító testületté szervezkedésére irányuló, és kétségen kívül benső szükségből származott törekvéséből keletkezett egyház, mint általános — katolika — vett az emberiség fejlődésére és mivelődésére: egyet meg kell állítunk mint megdönthetetlen és kétségbevonhatatlan tényt. Az a híd, a melyen a pogány u. n. klassikai művelődés egyik legnemesebb virága, a nagyon magas fokra emelkedett művészet és az ennek emlőin táplálkozó műipar átmenekültek a népvándorlás barbar-ságától vájt sötét mélységen az ujjászületés — renaissance — mentő partjára, kétségen kívül az egyház volt.

Éppen ezért lehetetlen bár csak egyet is lépni a középkori mű- és művelődéstörténelem terén az egyházi régészet tanulmánya nélkül. Bármely ágára tekintünk az emberiség fejlődése történelmében szereplő tényezők vizsgálatának, az egyház keblében fogjuk megtalálni vagy fenntartását az ókorból öröklött erkölcsi vagyonnak, vagy első csiráját és kiinduló pontját az új világnézetet kifejezésre és érvényre juttató törekvéseknek, vagy kulcsát a fejlődés rejtélyes tünetei értelmezésének.

Oly mű tehát, mint az, a melyet Martigny most ismét új kiadásban bocsátott világgá, és a mely feladatául tűzte ki az összes keresztény régészet rövid bár, de még is teljes és alapos ismertetését, méltán vonja magára egész figyelmét a mivelődés- és műtörténelem minden barátjának és mivelőjének.

A mű kiválóan három ágára terjed a keresztény régészetnek, u. m.

1. Az első keresztények erkölcsi életére és szokásaira,
2. a műemlékek bemutatására,
3. a ruházatra és a butorzatra,

Mindegyik fő-ágban rendszeresen beosztja az anyagot; így az első ágra vonatkoznak azok a cikkek, a melyek az őskereszténység eszményi világában felvett eredményeket ismertetik, és az ezek gyakorlatában a kereszténység 6 első százában kifejtett munkásságot, küzdelmeket, a kiállott megpróbáltatásokat és viszontagságokat; ugyanide tartoznak egy második sorozatban a vallásgyakorlás körébe eső cikkek, a melyek ismertetik az isteni tisztelet szertartásait, az egyház szervezetét az egyházi személyek rangfokozata szerint, az egyházi fegyelemre tartozó intézményeket, és az egyházi jelképek tanára vonatkozó adatokat; egy harmadik sorozat foglalkozik a papi és vallásos élet intézményeivel, a szerzetes rendekkel, a testvéries kölcsönös támogatás és segély szabályaival, az iskolai és egyházi oktatással: egyházi szónoklat, iskolák és könyvtárak ügyeivel.

A második nagy osztály ismét négy sorozatot foglal magába, ugymint: az építészetet a katakombabeli első kísérleteken kezdve, a hol a föld alatti templomok, a kripták, cubiculum-ok stb. szerepelnek, át a föld színén emelt épületekhez, az imaházak, basilikák, baptisteriumok stb. építkezését tárgyalva; ide sorakoznak még a síremlé-

kek, temetők, loculus-ok, koporsók s eff.; a képek tana u. m. első kezdete a képek tiszteletének, régészeti és erkölcsvilági értelmezése a képző művészet előállította történelmi és jelképes tárgyakkal; a feliratok írástani és nyelvészeti megfejtése, tudományos értékesítése; és végre az érmészet azon része, a mely keresztény jelvények érmeiken való szereplését tárgyalja.

A harmadik ág egyik sorozata szorosán a ruházatot tárgyalja, minden egyes ruhadarabnak külön cikket szentelve, a másik sorozatban nem csak a szoros értelemben vett butorral, hanem mindenféle egyházi és házi eszközökkel és felszerelő tárgyakkal találkozunk,

A mű előszavát megelőzi két levél. Az elsőben 1864 Deczember 24-én az akkori belleyi püspök Gérald de Langalerie adja jóváhagyását a mű első kiadásának közzé tételére. A második kél Belleyben Julius 7-én 1877-ben, és voltaképpen Marchal, a jelenlegi püspök helybenhagyása a számos cikkel gyarapodott új kiadásra, de kiterjed a mű méltánylására is. Erre nézve nem lesz érdektelen idézni belőle a következő tételt:

„— — Ön kéri helybenhagyásomat. Nem tudom ugyan, hogy „az Ön eredeti műve tovább fejtése teszi e ezt szükségessé; szerencsémnek tartom mindazonáltal szavazatommal hozzá járulhatni tisztelt „elődöm de Langalerie Uréhoz. Az ő helybenhagyását teljesen megerősíté az a fogadtatás, a melyben egyidejűleg részesíték az Ön művét „az egyházi tekintély letéteményesei és a tudomány legkiválóbb képviselői. Ez utóbbiak legottan helyet nyitottak a magok sorában Önnek, „elismervén, hogy az Ön szótára nem csak adatgyűjtemény, nem csupán „leltára az eddig folytatott tudományos vizsgálatok eredményeinek, hanem egy eredeti mű, a mely magán hordozza saját személyiségének „bélyegét, és a melyben Ön versenytársai felfedezéseivel a maga saját „felfedezéseit is hozzá csatolta.

„De különösen azért tulajdonítok nagy becslet, Kanonok Ur! az „Ön művének, és ohajtom, hogy minden pap kezében legyen, mivel kiváló segédeszköz a keresztény symbolika, a szent liturgia, és az egyházi tudomány ez ágával kapcsolatos minden egyébnek a megértésére. „Az egyházban minden él, minden beszél, minden tanít: épületei, szent edényei, dísz tárgyai, szertartásai, mind vonatkozással van azokra a „rejtélyekre, a melyeket tisztel, azokra az igazságokra, a melyeket „hírdet, azokra a törvényekre, a melyeket követ, azokra az emlékekre, a melyek oly kedvesé és szentté avatják a multat és jövődöbéli reményeire. . . . .“

Az egyházi főméltóság e dicsérete a maga szempontjából, mérvül szolgálhat arra, meynyire megbízhatók az előttünk levő mű cikkei. Ha szinte egy egy helyt magán hordja is a mű a római katolikus pap bélyegét, ott a hol a tárgy maga alkalmat nyújt a felekezeti színezésre; a tényleges adatok megbízhatóságának, a tudományos alapos-

ságnak e vallásos buzgalom nem csak nem árt, hanem sok tekintetben előnyére válik.

E két levelet követi az előszó, és azután egy jegyzőke azoknak a kútfőknek és irodalmi segédeszközöknek, a melyekre a szerző támaszkodott műve kidolgozásában. E jegyzék hetedfél lapot, illetőleg 15 hasábot foglal el.

Azután következik a mű maga betűsorban rendezett cikkeivel. 675 a szövegbe nyomott és igen művészileg készített fametszetű kép díszíti és világosítja e cikkeket mindenütt, a hol a szó magára nem adhatna elég tiszta fogalmat arról, a mit a szerző meg akar értetni; és a fametszetek valamenynyien létező műtárgyak stilszerűen hű képei, és már mint ilyenek is felette becsesek. Hogy miképpen vannak az egyes cikkek kidolgozva, szolgáljon mutatványul a következő idézet az első cikkből:

Abdon et Sennen vértanuk. — A Pontianus cimeteriuma harmadik osztálya egy freskóképpel ékeskedik, a mely ábrázolja az Urat derékig egy felhőn, a mint kinyújtott kezeivel két koronát tesz Szt Abdon és Szt. Sennen fejeire, a kik a Decius féle üldözésben vértanuk lettek (Bottar. I, 202. tav. XLV), és a kik mellett láthatók jobbról Szt. Milix és balról Szt. Vince. A festvény a két vértanu sirja homlokzatán van, a mely téglafallal van borítva, és a melyen — ONIS betűk láthatók, mint maradványai a hajdan ott állott DE DONIS DEI etc. felajánló feliratnak. Ismételve van a Bollandisták gyűjteményében (Jul. XXX. 130 l.) annak bizonyítására, hogy e szentek tisztelete mily régi. Testeik, miután 50 vagy 60 évig Quirinus subdiaconus házában nyugodtak, e cimeteriumba helyeztettek Constantin ideje óta, ha hitel érdemelnek Szt. Lőrincz emlékiratai, a melyek azonban sok helyt eléggé gyanúsak (l. Baronius. Ad an. 254. n. 27. — Noris. De epoc. Syro-Maced. diss. III. c. 10. — V. ö. Anast. In Nic. I. sec. 601).

Ugy látszik, e festvények nem régiebbek mint 7-ik százbeliek. A szentek nevei sok változáson mentek keresztül, mint általában mind azok, a melyek valamely idegen nyelvből jöttek át a latinba. A Boucher atya kiadta naptártöredékben, e mely az Aquitaniai Victor husvétáblázatához van csatolva (Comment. in Victor. can. c. XV) ezt olvassuk: III. kal. Aug. ABDON ET SENNEN in Pontiani, quod est ad ursum pileatum; az evangeliumok capitularciben, a melyeket Fronteau adott ki: Die XXX natalis ABDON ET SENNES; a Willibrod féle és a Corbey-i martyrologiumokban: III kal. augusti, Romae, ABDO ET SENNIS; a Fiorentini Ferencz-ében: Natalis sanctorum ABDO ET SENNES (ez nem egyéb mint kissé módosított másolata a Jeromos-féle martyrologiumnak); végre a Wandelbert verses martyrologiumában: ABDON ET ZENNEN.

Kénytelenek vagyunk egy kis részletezésbe hocsátkozni a ruházatra nézve, a melyet e személyek viselnek, mert formája nagyon furesa.

Abdon és Sennen vértanuk perzsák voltak, és e minőségökért az u. n. phrygiai süveg van a fejükön, a melyet az akkori kezdetleges művészet a Magusz királyoknak is szokott adni, azt híven, hogy ezek is amaz országból jöttek. Fiorentini (In not. ad martyrol. XXX jul.) leírván a ruházatot, azt mondja Abdon és Sennen képeiről, hogy: Sunt pileatae, seu potius acuto capitis et acuta chlamide, tunicaque pellicea ornatae. Megjegyzendő, hogy a csuklya forma süveg egy darabból van a chlamys-sal, ha általában e nevet alkalmazhatni az ily ruhára, a mely inkább hasonlít ahhoz a köpeny fajta felöltőhöz, a melyet Szt. Milix visel a tunicája felett. A chlamys-t egy fibula csatolta össze, a szerint, a mit Szt. Jeromos mond (De mulier. septies percussa. class. I. ep. 1): Lictor paludamento in cervicem retorto, dum totas expedit vires, fibulam quae chlamydis mordebat oras, in humum excussit. Symmachus, a ki csupán katonai viseletnek tekinti a chlamys-t, ugyan-e kifejezéssel él (Lib. I. ep. 1.):

Attica palla tegit socerum: toga picta parentem. . . .

At mihi castrensem quam mordet fibula vestem.

Azokban a sagum és a chlamys viselőinél e fibula a vállon állott és nem elől a mell közepin, a mint két vértanunk viseli. E ruha tehát lehet az, a melyet Szt. Jeromos (In vit. Hilar.) így nevez *ependyten*, a mely görög szót Szt. Ágoston (Quaest. in Judic. I. VII. q. 51) így fordít: *superindumentum*: ez az a ruha, a melyet Hilarion is viselt, csak hogy e remetéé durvább volt, és a melyet ugyan-e *doctor sagus rusticus*-nak is nevez. Lehetne az a köpeny-faj is, a melyet *lacerna* névvel jelöltek (Polidori. *Immag. de SS. Pietro e Paolo*, p. 59). Megjegyzésre méltó még a két szent tunikája is, a mely nagyon különbözik a Romaiakétól, nem csak mivel bőrből van, hanem mivel alig ér a czomb közepeig, a melyet külső oldalán fedetlenül hagy, mint az is, a melyet Keresztelő Szt. János visel némely festményen, s különösen egy falfestményen a mely ugyan-e cimiteriumban van és Urunk keresztelését ábrázolja (Bostar. *tav. XLIV*). Hihetőleg azért viselték a keletiek ezt a rövid tunicát, minthogy ruházatukat ugy is egy hosszú nadrág egészítette ki, a melyet *saraballa* vagy *sarabara* és *sarabula*, sőt a megromlott barbar kifejtéssel *sarabola* névvel jelöltek, a mely az övtől leért lábujhegyig, a mint látni a barbar királyok ókori szobrain (Winkelmann. *Storia dell' arte*. ed. Fea. t. II. *tav. VIII.*), és a melyet a régi glossák így értelmeznek: *sarabara*, *crura tibiae*, sive *braccae*, *quibus crura teguntur et tibiae*. Egyébaránt az Abdon és Sennen saját szerű ruházatáról még igen érdekes részleteket olvashatni Lami *De cruditione apostolorum* című művében (121—166 ll.). Hogy az Ur megkoszorúzza a két vértanút, kifejezi jelképesen a jutalmat, a melyet a hit dicsőségére kiállott vértanúsággal szemben bebizonyított bátorságokért nyertek. Így lehet látni a mint a Megváltó megkoszorúzza Szt. Pétert és Szt. Pált, sőt más szenteket is számos aranyozott üvegeken (*Buonar. tav. XV*).

fig. 1 és egyebütt). A késő császárkori római érmek sokszor mutatják a Jézust, a mint két császárt koronáz (l. a Numismatique czikket V. sz.).

Eddig a Dictionnaire czikke, a melynek szövegében ott van a tárgyalás alapiál szolgáló festmény egy igen sikerült fametszése.

Egyébaránt ezt a cikket nem azért idéztük, mivel történetesen első a könyvben, hanem szándékosan kiszemeltük annak a gondnak, szorgalomnak és alaposágnak bemutatása végett, a melylyel a mű dolgozva van. A francia szöveg még jobban mutatja, mint a mi futólagos fordításunk, hogy az a vallásos ihlettség, a mely a szerzőt tárgya irányában lelkesíti, nem homályosítja el tudományos öntudatát, nem ámtja lelkiismeretét, hanem a tárgy művészeti alapján azt a sajátos költői hangulatot ömleszt el, a mely elragad az olvasóra is, és hasonlít ama lélekemelő érzéshez a mely önkénytelenül erőt vesz a nem katolikuson is, a mikor belép az újatós középkor emelte nagy-szerű templomok valamelyikébe.

Daczára annak, hogy az egész mű maga egy betürendes szótár, még jónak látta a szerző két mutató táblát csatolni hozzá, ezek egyike egy betürendes tárgymutató, a másik a képek helyeit mutató tábla. Ezek csak emelik a mű becsét.

Nem tehetjük, hogy e művet a legmelegebben ne ajánljuk mindenkinck, a ki középkori egyháztörténelemmel, műrégészettel foglalkozik, főleg pedig minden rendü papnak, akár római katolikus akár más felekezeti, a ki az egyházi szertartások fejlődésével, az ezekben alkalmazásba jövő anyagokkal és eszközökkel alaposan meg akar ismerkedni.

Portraitköpfe auf römischen Münzen der Republik und der Kaiserzeit. Für den Schulgebrauch herausgegeben von *Dr. F. Imhoof-Blumer*. Verlag von B. G. Teubner in Leipzig. 1879. 4-o. 16 lap és 4 fénynyomású tábla (ez utóbbiak Brunner 1.-től valók Winterthurban); kemény táblába kötve ára 3 márka 20 fill. (Kolozsvárt 1 frt 92 kr.)

Kétséget nem szenved, hogy bár mi széles oknyomozó alpra fektessük is a történelmi tudomány tárgyalását, magának az okok nyomozásának tényekből kell indulnia, e tények pedig, ha egyszer történelemre vonatkoznak, nem lehetnek úgy mint a tapasztalati természet-tudományokban rideg törvények következetes hatásának eredményei, hanem kivétel nélkül mindig emberek cselekményei; sőt még a menyinyiben a ténykedő egyén szabad akaratát úgy nevezett körülmények korlátozzák, e korlátozó és módosító körülmények is nagyobbára emberi működés folyamányai. E szerint a történelmi oknyomozás főleg emberi cselekmények indokait kutatva, el nem kerülheti a beható foglalatosko-

dást a ténykedő személyek jellemével, ennek pedig a helyes megítélésében igen nevezetes tényező az egyén külső megjelenése. Nem mintha nagy súlyt fektetnénk azokra a következtetésekre, a melyek arczvonásokból akarják kiolvasni a szellemi és erkölcsi lény milytát és minőségét; csak arra kívánunk figyelmeztetni, hogy az érzelmek hullámzásai rendszeren viszzatükröződnek az arczkifejezésben és a test magatartásában, a minék természetzerű következménye, hogy azok az érzelmek, a melyek állandóan uralkodnak az egyén kedélyén, tehát éppen azok, a melyek a jellemet alkotják, állandó és maradandó arczkifejezést és magatartást szülnék, és ritkán lesz ellenmondásban a tettekben nyilvánuló jellem avval, a melyet a rendes arczkifejezés és testhordozás árulnak el. Ha ezt az igazságot szemügyre vesszük, legottan fel fog ötleni, mily nevezetes támasza lehet a történelem tanításának és tanulásának a cselekvő és vezérekedő személyek hű képe, ha ilyen létezik.

A római kor tetemes számmal nyújt arczképet az érmeken, és noha a római érmek műízlés tekintetében távoll állnak némely görög érem remek kivitelétől, meg van az a nagy érdemök, hogy a mióta Rómában élő emberek arczképeit kezdték az érmekre tenni, ez arczképek oly bámulatosan hívek eredetijeihez, a vonások oly jellemzően vannak feltüntetve, hogy még nem is kell valami roppant nagy gyakorlottság arra, hogy valaki még meglehetősen kopott érmen is azonnal rá ismerjen az illető császár, császárné, herczeg vagy herczegné arczára. És az ép érmeken az arczkifejezések oly élethűek, hogy világosan felismerhetni bennök az illetők jellemei fővonásait.

Imhoof-Blumer Ur tehát valósággal köszönetet érdemlő művet bocsátott közre, a mely nem csak a kezdő érmésznek, hanem általában a római történelem tanulójának rendkívül jó szolgálatokat tehet. A 4 tábla 122 arczképet mutat fel érmek gyönyörű képein, a melyek oly tiszták és élesek, hogy meszsze felül mulnak mindent, a mit e nemből valaha láttunk, még a Grässe dombornyomatait is. Czéljához képest kivált oly érmekeket választott ki szerző, a melyeken az arcz ép és éles, ha a körirat nem is egészen tiszta, csak az a kár, hogy nem választott mindenik fajból lehető nagy példányokat; mért nem adta névszerint Agrippa képét inkább a réz érem után stb. Egy kis utána járással bizonyosan találhatott volna a külföldi gyűjteményekben századékaiknak megfelelő ép példányokat.

A mellékelt szövegről nincs sok mondani való. Egyszerű mutató tábla az, és ide egyéb nem is kell.

Az aránylag jutányos ár lehetővé teszi még a tanulónak is e könyv megszerzését, és ajánljuk is a legmelegebben.

Die Ruinen Roms von Franz Reber új kiadásának megjelent a 10-ik tehát utolsó füzeté, és így már most teljes ez a nagy könyv, a mely így füzetenként 70 márkába került. Rebernek megérdemelt hír

neve van azok közt a tudósok közt, a kik Róma városa régi topographiája és a fenmaradt, részint a föld színe felett leledző, részint ásások által megtalált emlékek és romok ismertetése és helyes meghatározása körül fáradoztak. Noha e könyve nincs az ugynevezett 'tudós' alakban írva, a hozzá adott kitünő rajzok és térképek, és az elfogulatlan józan ítélet, a melylyel a legujabb felfedezéseket feldolgozta, nagyobb tudományos becsét ad e népszerű ismertetésnek, mint a mekkorával más élvezhetetlenebb irányu és roppant tudós felszereléssel, de annál kevésbbé elfogulatlan ítélettel irt hasonirányu mű dicsekedhetik. R. több ízben személyesen látogatta meg Romát, és ez meg is látszik a művén.

Sajnáljuk, hogy a műből, a mely minden Salonkönyvtárnak is dísze lehetne, tudunkra csak egyetlen egy példány ragadt meg Kolozsvárt.

Die Nachfolger Alexanders des Grossen in Baktrien und Indien von Alfred von Sallet. Mit VII Tafeln. Berlin. Weidmann 1879. IV és 218 ll. ára 7 Mk. A 7 tábla pénzeket ábrázol. S. specialista e téren, és sokat foglalalkozik keleti görög-barbar érmészettel. E könyve is főleg az érmészetből és érmeokről vett történelmi adatok feldolgozása. A menyinyiben az Arsakidák dynastiája is szerepel, tán a magyar őstörténelem kutatói számára is lehetne érdekes adatot találni benne.

Die Germanischen, Aegyptischen und Griechischen Mysterien von E. W. Heine. Hannover, Hahn'sche Buchhandlung 1878; 8-vo VIII, 111, 109 és 16 l. ára 3 Mk. A mysteriosus lapszámok azt jelentik, hogy sz. 1850-ben adott volt ki egy füzetet (VIII és 111 l.) e cím alatt, a melyet nem vett számba senki. Ezért megtoldotta 1860-ban egy másodikkal (109 l.), és minthogy így sem akart róla tudni a tudományos világ, 1878-ban még egy ívnyi toldalékkal bővítette, és így közös borítékba szorítva újra próbál szerencsét vele. A tudományos közönség oly szívtelen, hogy nem akarja elhinni azt, a miről sz. oly bensőleg meg van győződve, t. i. hogy az ó Germánok a köztök elterjedett szabadkőmivesség által már jól el voltak készülve a kereszténységre, a melyre Nagy Károly erőszakkal akarta téríteni, azt hívén, hogy pogányok. Az erőszak nem fogott, de aztán önkényt öltöztették a kereszténység mezébe a magok vallását, és így látszólag megtértek, az az keresztényekké lettek, holott valósággal a Germán szabadkőmivesség tette a kereszténységet azzá, a mi ma. Hiszen még a keresztény egyházi naptár is germán eredetű, és a husvétünnep holdtöltéhez kötése nem zsidó traditio, hanem ős germán szokáshoz alkalmazkodás. Szóval még az isten is germán! Germánságon nyugszik a kereszténység és a világ üdvössége.

A kinek ideje van és kedve egy északnémet ábrándozó hallucinációival megismerkedni, egy pár órás mulatságot szerezhet e könyv átolvasásával.

Chronologie Orientalischer Völker von Alberuni,

herausgegeben von Dr. C. Eduard Sachau, ord. Prof. für orient. Sprachen an der Universität in Berlin; zweite Hälfte, Leipzig. Brockhaus bizománya 1878, 4-o LXXIII és 30 lapra terjedő két mutató tábla, 1 rajztábla és (201—362) 161 lap arab szöveg; ára 16 Mk. (A mű első fele 1876-ban jelent meg).

Az előszó egy körülményes és apró részletekre terjedő tanulmány Alberuni vagy teljes névvel: „Abu Raihan Muhammad ben Ahmad Alberuni“, vagy a mint hazája után is nevezték: „El-Choraszi“ élettörténelme körül. E férfiú nem csak nagy tudós volt, hanem jelentékeny politikai szerepet is játszott hazája történelmében. Nagy műve, a mely most először jelent meg nyomtatásban 1000 körül készült Kr. u. és címe: „Eltűnt nemzedékek fennmaradt emlékei“; létezik azonban több más csillagászati, történelmi és bölcséleti műve.

A kiadó az arab szöveget angolra is fordította, és e fordítás most van sajtó alatt. Majd ha ez is kezünkbe jut bővebben fogjuk ismertethetni az Alberuni keleti időszámítástánát, és megítélhetni, van e benne valami, a miről az eddig ismert arab és perzsa csillagászok és történetírók művei nem emlékeznek.

Az erdélyi muzeum gyűjteményei számára 1879. február havában beérkezett adományok jegyzéke.

I. Könyvek: A bajor kir. tud. Akademiától, Sitzungsberichte der philos.-hist. Classe 1878. II. Bd. 1 Heft. München 1878. — A Békésmegyei régészeti társulattól, Évkönyve IV. köt. Gyula 1878. — Haynald Lajos kalocsai érsek ő excellentiájától, Schematismus Cleri Archidioecesis Colocensis et Bacsensis ad A. 1879. Colocae. — Dr. Rómer Floristól, Résultats généraux du mouvement archéologique en Hongrie. Budapest 1878. — Dr. Concha Győzöttől, A közigazgatási bíráskodás. Irta Concha Győző. Budapest 1877. — Gallik Gézától, Utnutatás a tápszerek orvosrendőri vizsgálatára. Budapest 1878. — Bükk Gézától, Rousseau, oeuvres. Tom. I. Génève 1782. — N. N.-tól, 3 köt. mult századi érmészeti könyv. — Gyulai István aradi nyomdájától, 1 nyomtatvány. — Closius szebeni nyomdájától 2 nyomtatvány. — A gyula-fehérvári nyomdától 1 nyomtatvány.

II. Régiségek és érmek: Sz. k. Kolozsvár városa tanácsától feles számú régi fegyverdarab és 3 zászló. — Páll Sándortól 1 rézpénz.